

Litteratur er som et spejl, der viser os forskellige synsvinkler på tilværelsen. Forfattere har til alle tider forsøgt at udtrykke deres erfaringer og oplevelser i en litterær form. Til forskel fra fagbøger viser litterære værker en sprogligt legende tilgang, hvor fantasi, tanker og følelser spiller sammen i et litterært udtryk.

Det viser sig, at litteraturen gennem historien har forskelligt fokus (indhold) og forskellige foretrukne skrivemåder (form). Det er der ikke noget underligt i, for livsbetingelserne forandrer sig gennem historien, og det giver anledning til forskellige overvejelser. Litteraturhistorien er interessant, fordi den viser, at de litterære værker lever den dag i dag. Det er på den ene side muligt at spørge, hvad værkerne sagde befolkningen dengang, de blev skrevet. På den anden side kan man også spørge, hvad værkerne siger os i dag. Forfatterne har i historiens løb reflekteret over sine erfaringer på forskellige måder, men disse erfaringer har en kerne, som stadig er aktuel.

Jimmy Zander Hagen

Det Moderne Gennembrud, 1870-1900

Det er de store omvæltningers tid: industrialisering, arbejderklassens opståen, religionskritik, voksende byer og debat om kønsrollerne i ægteskabet. Litteraturen bliver realistisk og skal sætte problemer under debat. De dominerende skriveformer er naturalisme, realisme og impressionisme. Mod periodens slutning ser en symbolistisk skrivemåde dagens lys.

I. P. Jakobsen: Fru Marie Grubbe, 1876

Denne naturalistiske roman skildrer adelsfrøkøns Marie Grubbes liv. Marie gifter sig først med en kongesøn, siden hen med en adelsmand og sluttelig med en kusk. Stik imod tidens forventninger ender hun altså med at gifte sig 'ned ad' den sociale rangstige. Hun følger sin lyst og fremstår som en heltinde, der træder i karakter.

Herman Bang: Stuk, 1887

Det Moderne Gennembruds voksende København er et virvar af mennesker og lyde, skiftende situationer og synsindtryk. Med en blanding af fascination og væmmelse skildrer Bang det falske og amoralske storbyliv med sin flimrende, impressionistiske stil. Bygningernes stuk bliver symbolet på storbyens overfladiskhed, som trænger ind i menneskens sjæle.

Henrik Pontoppidan: Fra hytterne, 1887

Pontoppidans realisme er kras i denne novellesamling, hvori han gennem syv noveller anklager de velstående bønders undertrykkelse af husmænd og landarbejdere. Tidens fremskridtsstro overser de ulykkelige mennesker, der på tyranners nåde lever under usle vilkår – med udsigt til at ende sine dage på de nyoprettede arbejdsanstalter. Pontoppidans medfølelse er helt og holdent på de ulykkeliges side i forsøget på at råbe sin samtid op.

Amalie Skram: Constance Ring, 1885

Constance Ring er en af borgerskabets kvinder, som på grund af tidens opdragelse er uforberedt på de ulige forhold for kvinder og mænd i ægteskabet og på den seksuelle dobbeltmoral, der følger heraf. Det får katastrofale følger for

Constance, der ender med at begå selvmord. De dyriske skyggesider skildres brutalt og uden formildende omsvøb i en naturalistisk stil. Teksten er på norsk.

Henrik Ibsen: Et dukkehjem, 1879

I dette realistiske drama forarger Ibsen samtiden ved at anslå kvindesagskampen. Konflikten mellem kærlighed på den ene side og penge og anseelse på den anden side fører til, at Nora forlader hjemmet, sin mand og sine børn. Hun vil ikke være en dukke i et dukkehjem, selv om både ægtemanden Helmer og præsten minder hende om hendes husmoderlige rolle og pligt.

Den folkelige realisme, 1900-18

Århundredeskiftet er en realitet, og en ny gruppe ikke-akademiske forfattere dukker op på den litterære scene. De beskriver landarbejdernes elendige sociale vilkår gennem en kritisk socialrealisme. Sproget er folkeligt og ofte præget af den mundtlige dialekt fra de jyske bondesamfund. Samtidig opstår en hjemstavnsdigtning, der ukritisk hylder den landlige idyl.

Jeppe Aakjær: Vredens børn, 1904

Romanen sætter fokus på de urimelige vilkår, som børn og unge har i landbrugsarbejdet. De bliver udnyttet på det groveste. Den sociale og politiske protest bliver formuleret gennem hovedpersonen Per, der forsøger at sætte sine lidelsesfæller op imod de rige bønders overgreb. Romanen medvirkede til, at regeringen formulerede en ny tyendelov i 1921, der skulle sikre de dårligst stillede en bedre behandling af deres arbejdsgivere.

Martin Andersen Nexø: Pelle Erobreren, 1906-10

Pelle er en simpel bondedreng, der gennem romanværkets fire bind udvikler sig til socialistleder. Som udlært skomager flytter han fra Bornholm til København. Pelle vil erobre verden og gøre vilkårene bedre for den arbejderklasse, han selv tilhører. Nexøs socialrealisme bliver en politisk protest, der skal fremme solidaritet og proletariatets frigørelse.

Johannes V. Jensen: Kongens fald, 1900-01

Denne historiske roman foregår omkring år 1500 på kong Christian den 2.s tid. Den unge Mikkel Thøgersen er en drømmer, som omstændighederne forvandler til en hadefuld mand. Mikkel søger sin livsforløsning gennem tilknytning til kongen og det tilhørende liv, men både Mikkels og kongens urealistiske forestillinger om livet bringer i stedet død og forfald.

Mellemkrigstiden, 1918-45

Chokket efter 1. Verdenskrig føder en modernistisk, ekspressiv litteratur i periodens første halvdel. Man oplever et kulturelt sammenbrud, som mange forfattere forsøger at give udtryk for i et billedmættet sprog. Efter børskrakket i 1929 rammes den vestlige verden af en stor krise, og de sociale spændinger vil forfatterne nu beskrive i et realistisk sprog. Samtidig vil man beskytte demokratiet mod den truende fascisme.

Tom Kristensen: Hærværk, 1930

Hovedpersonen Ole Jastrau har ingen livsanskuelse. Selvdestruktivt turnerer han gennem det københavnske natteliv i en beruset søgen efter sjælens bund, livets kerne. Det er et farligt projekt, der fører 'hærværk og pludselig død' med sig.

H.C. Branner: Legetøj, 1936

Branner skildrer en legetøjsfabrik, der er strengt hierarkisk opbygget. Psykologiske forhold bliver fremhævet som årsag til de magtkampe, der plager dagligdagen. Legetøjsfabrikken står som et symbol på samfundet – med nazistiske undertoner – og bliver dermed et varsel om den verdenskrig, der bryder ud tre år senere.

Kjeld Abell: Melodien der blev væk, 1935

Melodien er blevet væk for den unge funktionær, Larsen, der går med skjorte og flip. Abells drama skildrer tidens 'lille mand', der i stedet for at spilde sit liv på et støvet kontor burde træde ud i den glade natur og finde glæden og livets melodi.

Knud Sønderby: Midt i en jazztid, 1931

Ungdommen finder i jazzmusikken det oprør og den sanselighed, der frigør dem fra de stivnede,

borgerlige normer. Peter Hasvig er den unge hovedperson, der helst vil feste og dyrke kroppens mangfoldige glæder. En roman om en ungdomsgeneration, der vender ryggen til forældrenes livsholdninger.

Efterkrigstiden, 1945-55

Atombomben, der afslutter 2. Verdenskrig, skaber en ny følelse af afmagt og tomhed, angst og usikkerhed. Forfatternes svar på den situation er forskellig. Nogle udtrykker et religiøst håb gennem tidsskriftet *Heretica*, hvor de peger på vigtigheden af, at den enkelte påtager sig det fulde ansvar for sit eget liv gennem personlige, eksistentielle valg – som et oprør mod meningsløsheden. Andre peger på en politisk løsning gennem tidsskriftet *Dialog*.

Marin A. Hansen: Løgneren, 1950

Romanen er formet som en dagbog, der viser læreren og degnen Johannes Vigs udvikling fra uansvarlig livs(s)nyder til ansvarligt og religiøst individ. Det er de store eksistentielle problemstillinger, der er i spil. Gennem dagbogsskriveriet når Johannes frem til en selverkendelse, der giver hans liv ny mening på øen Sandø.

Hans Scherfig: Idealister, 1945

Scherfig kritiserer i romanen alle de irrationelle mennesker, der vil frelse verden ved at tilslutte sig åndelige modebevægelser frem for at kæmpe for politiske løsninger. Scherfig forbandt denne irrationalisme med det åndelige grundlag, som nazismen bygger på. Af den grund blev romanen nægtet udgivelse allerede i 1942.

Karen Blixen: Babettes gæstebud, 1952

Historien foregår i 1870'erne i en norsk landsby, hvortil den franske kok Babette har måttet flygte. Hun arbejder nu som husholderske hos to dybt religiøse søstre. En lotterigevinst giver Babette mulighed for at tilberede århundredets middag, men de nøjsomme søstre er skeptiske over for madens sanselige påvirkninger. Babette vil bare én gang yde sit yderste – som en kunstner – og derved realiserer hun sig selv og sin skæbne.

Modernisme og nyrealismen, 1955-70

Velfærdsstaten er en realitet, og middelklassen vokser. Men forfatterne har fokus på forbrugersamfundets bagside: materialismen, overfladiskheden og fremmedgørelsen. Nogle udtrykker denne disharmoniske verden i et eksperimenterende, modernistisk sprog, mens andre afslører falskheden under overfladen gennem en psykologisk nyrealisme.

Klaus Rifbjerg: Den kroniske uskyld, 1958

Jeg-fortælleren Janus er en teenager, der sammen med sine gode venner Tore og Helle erfarer nogle af de svære sider ved at skulle finde sine egne veje i livet og blive voksen. Det er en roman om venskab og forelskelse, der ender i bristede illusioner.

Leif Panduro: Den gale mand, 1965

Underbankdirektør Morner er ved romanens begyndelse indlagt på et psykiatrisk hospital. Er han normal eller gal? Skal han straffes for nogle bombesprængninger, eller skal han indlægges til mentalundersøgelse? Afklaringen af disse spørgsmål bringer fortrængte sider i Morners liv op til overfladen. Måske er fortrængninger nødvendige for at kunne fungere i det moderne samfund?

Anders Bodelsen: Tænk på et tal, 1968

Bankkasseren Flemming Borch får en dag mistanke om et forestående bankkup og når at gemme de fleste af pengene. Dette går dog op for flere personer, som nu opsøger Borch for at jage pengene. Bodelsens spændingsroman skildrer den stille, ensomme Borch – den pæne mand - der pludselig bliver midtpunkt i et drama.

Peter Seeberg: Eftersøgningen, 1962

I denne novellesamling søger personerne på forskellige måder efter deres identitet og livets mening. Tilværelsens absurditet skildres med humor og overraskende vinkler. Alvor og munterhed blandes, og eksistentialismen toner frem i teksterne.

Politiserende realisme, 1970-80

Ungdoms- og kvindeoprørets paroler skal nu realiseres, og 1970'erne er årtiet, hvor al kunst skal være politisk. En kvinde- og arbejderlitteratur bryder frem, og mange forfattere afslører deres private livsforhold gennem den såkaldte bekendelseslitteratur. Det gælder om at nedbryde det borgerlige samfund gennem protester og litteratur, hvor budskabet er vigtigere end den sproglige form.

Christian Kampmann: Fornemmelser, 1977

Romanen er Kampmanns offentlige bekendelse som biseksuel forfatter gennem hovedpersonens gradvise erkendelse af sin egen homoseksualitet. Kampmann skildrer den indre kamp, der opstår, når denne erkendelse skal overvinde en traditionel, borgerlig opdragelse.

Vita Andersen: Tryghedsnarkomaner, 1977

Digtsamlingen skildrer kvinders oplevelse af egen svaghed og utilstrækkelighed over for mændene omkring hende. Digtene er ærlige og intime og skrevet i et enkelt sprog. I mødet med de intime og følelseskolde mænd finder de kvindelige personer aldrig nogen tryghed, kun følelsen af nederlag over ikke at kunne leve op til omverdenens forventninger.

Hans-Jørgen Nielsen: Fodboldenglen, 1979

En politiserende roman, hvor hovedpersonen Frands efter en skilsmisse og et mislykket selvmord flytter i kollektiv. Her forsøger han at komme overens med sit liv ved bl.a. at finde sin mandeidentitet gennem fodbolduniverset. Romanen er skrevet som en selvterapi i en enkel, bekendende dagbogsform henvendt til sønnen Alexander.

Kirsten Thorup: Lille Jonna, 1977

Jonna er en 10-årig pige, der lever i en landsby i 1950'erne på Fyn. Læseren møder en almindelig fattig families kamp for at overvinde kriser og modgang, hvor skam og angsten for social nedtur lurur. Jonna er romanens fortæller, der skildrer sit liv og sin familie med indføling og varme.

Postmodernisme, 1980-90

I slutningen af 1970'erne reagerer en række forfattere imod den politiserende litteratur. Opfattelsen er, at alle dogmatiske politiske løsninger er lige så afsporede som de ideologier, de kritiserer. Alt er nemlig lige sandt, så det eneste man har at gøre er at iscenesætte sig selv og sit liv. Det udtrykker forfatterne i et billedmættet, modernistisk sprog.

Michael Strunge: Vi folder drømmes faner ud, 1981

Digtsamlingen udtrykker modsætningen mellem drøm og virkelighed, mellem fantasi og social realitet. Inspireret af punkmusikken formulerer Strunge en sprogligt kraftfuld og billedmættet kritik af det bedøvede forbrugersamfund.

Ib Michael: Kilroy, Kilroy, 1989

En ung dansk kvinde møder i Tibet den ældre amerikanske pilot Kilroy fra 2. Verdenskrig og herudfra opstår en fantastisk historie, hvor fortid og nutid smelter sammen. Sproget er fabulerende og understreger Ib Michaels glæde ved historiefortællinger, der svulmer op over virkeligheden. Verden består af historier.

Peter Høeg: Forestilling om det tyvende århundrede, 1988

Høegs slægtsroman vil beskrive de danske drømmes historie. Med start i 1500-tallet bringes læsere frem til nutiden i en indkredsning af, hvad danskerne har frygtet og forventet i 1900-tallet. Store og små drømme og historier væves ind i hinanden – fortalt i en stil, der er inspireret af den sydamerikanske magiske realisme.

Peer Hultberg: Requiem, 1985

En brudstykkeagtig roman, der består af 537 kapitler – eller stemmer, der fortæller om sig selv. Requiem er en dødsmesse over storbymenneskets skrøbelighed – med et håb om frelse og forløsning – der i romanen iscenesættes af de mange stemmer, der fortæller om konflikter, skuffelser, sorg og ufrihed.

Årtusindeskiftet, 1990-2005

Murens fald i november 1989 og en globaliseret udvidelse af verden markerer en ny tid efter 1980'erne. Nye muligheder og evige forandringer er det senmoderne livsvilkår. Forfatterne skriver hovedsageligt i korte prosatekster i en stram, minimalistisk form. Realismen vender tilbage, og man blander i højere grad genrer (roman, journalistik og historieskrivning).

Naja Marie Aidt: Vandmærket, 1995

Novellesamlingens ni noveller handler om mennesker, som på grund af narko, sorg eller andre former for skrøbelighed befinder sig på ydersiden af det danske samfund. Personerne er beskrevet med hjerte i et enkelt sprog. Længsel og modstand præger novellerne, der af og til etablerer et skræmmende univers.

Peter Adolphsen: Små historier 2, 2000

Novellesamlingen indeholder 38 korte og meget forskellige historier om problemstillinger i menneskers liv. Stilen er præcis og nøgtern, mens indholdet af og til læner sig op ad et fantastisk univers. Som hos Villy Sørensen og Peter Seeberg blandes alvor og munterhed, og det kommer der underfundige historier ud af.

Jakob Ejersbo: Nordkraft, 2002

Narkomiljøet i Aalborg skildres i romanen gennem forskellige personers synsvinkler. Sproget er talesprogspræget, rådt og ligefremt. Ejersbo forholder sig nøgternt til hverdagen i pushermiljøet og beskriver personerne nuanceret. Narkomiljøet består af mennesker fra mange samfundsgupper, der forsøger at overleve i en afstumpet verden.

Helle Helle: Rødby-Puttgarden, 2005

Romanens jeg-fortæller Jane væver erindringer og nutidens hverdagsliv ind i hinanden i et forsøg på at få etableret en helhed i sit liv. Anledningen er moderens død. Men gennem Helle Helles realistiske, udvendige stil går det op for hovedpersonen og læseren, at fortiden – barndommen – forbliver et tabt land.